

КАТИНСЬКА ЛЕСЯ РОМАНІВНА

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
медичного права факультету післядипломної освіти
Львівського національного медичного університету
ім. Данила Галицького
<https://orcid.org/0000-0001-5849-462X>
lesya.katynska@gmail.com*

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ МЕДИЧНОЇ
ТАЄМНИЦІ ЩОДО ВІЛ-СТАТУСУ ОСОБИ**

Проаналізовано національне законодавство, яке ілюструє особливості правового режиму медичної таємниці, включаючи конфіденційність тестування і його результатів, реєстрацію та облік людей, які живуть з ВІЛ, а також забезпечення конфіденційності при наданні медичної допомоги, пов'язаної з ВІЛ. Висвітлено законодавчо встановлені підстави для розголошення діагнозу ВІЛ, при цьому наголошено на невідповідності положень Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» і положень підзаконних нормативно-правових актів. Проаналізовано невідповідність між положеннями закону щодо розголошення лікарської таємниці та розкриттям діагнозу ВІЛ військово-лікарськими комісіями. Досліджено, що у світлі вирішення справи «М.К. проти України» Європейський суд з прав людини відзначив неузгодженість підзаконного акта з актом вищої юридичної сили в частині розголошення відомостей про людей, які живуть з ВІЛ. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: медична таємниця щодо ВІЛ-статусу особи; люди, які живуть з ВІЛ; розголошення та розкриття інформації щодо ВІЛ-статусу особи.

Україна сьогодні посідає одне з перших місць серед країн європейського регіону за кількістю ВІЛ-позитивних осіб. За інформацією МОЗ України, станом на 1 листопада 2023 р. в Україні зареєстровано 158 803 випадки ВІЛ-інфекції і 48 908 випадків СНІДу, з них 9 769 випадків ВІЛ і 2 738 випадків СНІДу – 2023 році [12]. Кожен сотий громадянин України у віці від 15 до 49 років інфікований ВІЛ. Серед нових випадків захворювання зростає частка вікової групи старше 50 років. Багато людей живуть з ВІЛ, при цьому не знаючи про свій ВІЛ-статус.

За даними Європейського центру з контролю та профілактики захворюваності та Європейського регіонального бюро ВООЗ, регіон Східної Європи та Центральної Азії, до якого територіально належить Україна, єдиний у світі, де продовжує зростати кількість нових випадків ВІЛ-інфекції та смертей від СНІДу [5].

Враховуючи тенденцію зростання кількості ВІЛ-інфікованих, зусилля держави і громадянського суспільства варто сконцентрувати на запобіганні новим випадкам зараження, удосконаленні діагностики та лікування ВІЛ, боротьбі з дискримінацією людей, які живуть з ВІЛ, та ефективному захисті їхніх прав.

На підставі аналізу механізмів і гарантій захисту права на конфіденційність інформації щодо ВІЛ-статусу особи у законодавстві України, практичних аспектів реалізації права на конфіденційність, його тлумачення Європейський судом з прав людини у статті висвітлено право на конфіденційність людей, які живуть з ВІЛ, виявлено фактори, які можуть стати перешкодою чи загрозою збереження конфіденційності, а також сформульовано рекомендації для вдосконалення законодавства у даній сфері.

Проблематику прав людей з ВІЛ, а також права на конфіденційність інформації у сфері охорони здоров'я досліджували І.Я. Сенюта [8], Х.Я. Терешко [9], Т.О. Сліпченко [10], Р.О. Стефанчук [11] та інші. Однак від часу цих досліджень і публікації їхніх тлумачень нормативно-правове поле України зазнало змін, зокрема було схвалено Державну стратегію у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року, внесено зміни в Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» (далі – Закон) щодо застосування сучасних підходів до профілактики, тестування і лікування ВІЛ-інфекції відповідно до керівних документів ВООЗ. Також з'явилася нова правозастосовна практика, що потребує аналізу.

Особливості правового регулювання конфіденційності медичної інформації щодо ВІЛ-статусу особи закріплено в Законі, а також у Порядку організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10.07.2013 № 585, інших нормативно-правових актах.

Правовий режим конфіденційності медичної інформації щодо ВІЛ-статусу особи складається з таких елементів:

1. Конфіденційність тестування та його результатів.
2. Конфіденційність реєстрації, ведення обліку людей, які живуть з ВІЛ.
3. Забезпечення конфіденційності при наданні медичної допомоги, яка пов'язана з лікуванням ВІЛ, а також медичної допомоги, що не пов'язана з лікуванням ВІЛ.
4. Наявність законодавчо встановлених підстав розголошення діагнозу ВІЛ.

Першим елементом конфіденційності є конфіденційність тестування, самотестування із супроводом з метою виявлення ВІЛ. Згідно зі ст. 6 Закону, тестування на ВІЛ осіб віком від 14 років проводиться добровільно за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи [1]. Послуги з тестування на ВІЛ дітей віком до 14 років (малолітніх) та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, надаються на прохання їхніх батьків або законних представників і за наявності усвідомленої інформованої згоди. Батьки та законні представники зазначених осіб мають право бути присутніми під час проведення такого тестування, ознайомленими з його результатами, вони також зобов'язані забезпечити збереження умов конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють.

Закон встановлює також обов'язок збереження конфіденційності персональних даних консультантом чи іншим представником сфери протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, при проведенні самотестування із супроводом, що є новелою правового регулювання, згідно зі змінами до закону від 12.01.2023 [5].

Як і відомості про факт тестування, відомості про результати тестування на ВІЛ, наявність або відсутність в особі ВІЛ-інфекції є конфіденційними та становлять лікарську таємницю, згідно зі ст. 13 Закону. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення дотримання встановленого законодавством порядку зберігання конфіденційної інформації про людей, які живуть з ВІЛ, захисту такої інформації від розголошення та розкриття третім особам. Будь-які особи, яким стала відомою інформація про результати тестування на ВІЛ, зобов'язані не розголошувати її, крім випадків, передбачених законом.

Кримінально карним діянням є розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини та його результатів службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самочинно здобув інформацію, або медичним працівником, згідно зі ст. 132 Кримінального кодексу України [2]. Законодавець закріплює формальний склад такого кримінального правопорушення. Отже, для кваліфікації дій особи за ст. 132 ККУ не є обов'язковим настання суспільно небезпечних наслідків, на відміну від ст. 145 ККУ «Незаконне розголошення лікарської таємниці», згідно з якою кримінальна відповідальність передбачена у разі спричинення тяжких наслідків (матеріальний склад злочину).

Рестрація та встановлення на облік людей, які живуть з ВІЛ, і медичний нагляд за ними здійснюються за умови їхньої добровільної згоди, а також з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, зокрема про стан здоров'я, поваги до особистих прав і свобод людини. Порядок ведення обліку людей, які живуть з ВІЛ, та здійснення медичного нагляду за такими особами затверджено наказом Міністерства охорони

здоров'я України від 10.07.2013 № 585. З метою реєстрації та встановлення на облік людей з ВІЛ з дотриманням принципу конфіденційності функціонує інформаційна система «Моніторинг соціально значущих хвороб», відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2022 № 1317 «Про функціонування інформаційної системи «Моніторинг соціально значущих хвороб» [3].

Основоположним правом людей, які живуть з ВІЛ, є забезпечення конфіденційності при наданні допомоги, яка пов'язана з лікуванням ВІЛ, а також медичної допомоги, що не пов'язана з лікуванням ВІЛ. Українці важливо не лише поважати медичну таємницю пацієнта, а й підтримувати його довіру до медичної професії та медичних послуг загалом, що передбачено у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «З. проти Фінляндії» [7]. Адже, як зазначає Європейський суд з права людини, без такого захисту особи, які потребують медичної допомоги, можуть уникати розкриття інформації особистого та інтимного характеру, яка може бути необхідною для отримання належного лікування, і навіть не звертатися за допомогою, чим поставлять під загрозу власне здоров'я, а у випадку інфекційних хвороб – і здоров'я суспільства.

Розголошення інформації про позитивний ВІЛ-статус особи може мати руйнівні наслідки для її приватного та сімейного життя, соціального та професійного становища, у тому числі призвести до її стигматизації та можливої ізоляції.

У Законі чітко окреслене коло адресатів, яким медичні працівники можуть передавати таку інформацію. До них належать:

- 1) особа, стосовно якої проведено тестування;
- 2) батьки чи інші законні представники дітей віком до 14 років та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними;
- 3) інші медичні працівники та заклади охорони здоров'я, фізичні особи – підприємці, які провадять господарську діяльність з медичної практики, виключно у зв'язку з наданням усіх видів медичної допомоги людям, які живуть з ВІЛ;
- 4) заклади громадського здоров'я з метою здійснення епідеміологічного нагляду за ВІЛ-інфекцією;
- 5) інші особи – лише за рішенням суду в передбачених законом випадках.

Розголошення відомостей про позитивний ВІЛ-статус особи медичним працівникам і закладам охорони здоров'я дозволяється виключно за одночасного існування таких умов:

- передача відомостей потрібна лише для цілей, пов'язаних з лікуванням хвороб, зумовлених ВІЛ;
- поінформованість лікаря щодо ВІЛ-статусу пацієнта має істотне значення для його лікування.

Надання пацієнтом усвідомленої інформованої згоди у письмовому вигляді на передачу медичної інформації для цілей, пов'язаних з лікуванням хвороб, зумовлених ВІЛ, не потрібно, зважаючи на зміни у ст. 13

(зміни внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» щодо застосування сучасних підходів до профілактики, тестування і лікування ВІЛ-інфекції відповідно до керівних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я від 12.01.2023 року»).

Розголошення відомостей медичним працівником для лікування хвороб, які не пов'язані з ВІЛ, дозволяється лише у разі надання пацієнтом письмової усвідомленої інформованої згоди.

Актуальним є питання передачі лікарями військово-лікарської комісії медичної інформації про осіб, інфікованих ВІЛ. У статті 5 додатка 2 до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, передбачено, що для забезпечення конфіденційності відомостей про ВІЛ-статус особи в експертному документі дозволяється встановлювати діагноз у формулюванні «Хронічна ретровірусна інфекція» [4]. Вважаємо, що таке формулювання не свідчить про збереження медичної таємниці особи з ВІЛ, адже його використання не дає змоги приховати позитивний ВІЛ-статус і суперечить ст. 13 Закону.

У рішенні в справі «М.К. проти України» від 15 вересня 2022 р. Європейський суд з прав людини висловився щодо законності розголошення діагнозу ВІЛ при проходженні військово-лікарської комісії заявницею [6]. Так, у грудні 2005 р. заявниця, яка проходила військову службу за контрактом у Державній прикордонній службі України, пройшла плановий медичний огляд у госпіталі Південного регіонального управління Державної прикордонної служби України. Свідоцтво з результатами аналізу без її відома або згоди було надіслано до військової частини, де вона проходила службу, внаслідок чого її було звільнено. Також, за твердженнями заявниці, результати аналізу госпіталь розголосив її партнеру та матері, попри те, що вона не давала на це згоди.

Стосовно стверджуваного розголошення відомостей про стан здоров'я заявниці військовій частині Європейський суд з прав людини зазначив, що було порушено вимогу «якості закону» згідно з Конвенцією, з огляду на неузгодженість чинного на момент подій законодавства щодо розкриття ВІЛ-інформації. Зокрема, Європейський суд вказав на використання державними органами норм Положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у Збройних Силах України до діагнозу ВІЛ, а не закону, хоча закон надавав особливий захист особам з ВІЛ-позитивним статусом і містив вичерпний перелік осіб й установ, які могла бути поінформовані про ВІЛ-позитивний статус особи, та не передбачав жодного винятку щодо нерозголошення відомостей стосовно військовослужбовців [6]. Водночас наказ Міністерства оборони України, яким було затверджено Положення, був підзаконним актом і не міг на законних підставах запроваджувати додаткові обмеження прав та обов'язків, передбачених законом. З огляду на це Європейський суд дійшов висновку, що втручання в приватне життя

заявниці не було законним для мети ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Висновки Суду щодо неузгодженості підзаконного акта з актом вищої юридичної сили залишаються актуальними, як і ризики втручання в право особи, передбачене ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Зважаючи на викладене, пропонуємо переглянути ст. 13 Закону та доповнити її положенням про можливість передачі відомостей про позитивний ВІЛ-статус людини до військових частин, установ, організацій Міністерства оборони України за наявності усвідомленої інформованої згоди людини, яка живе з ВІЛ, на передачу таких відомостей, наданих у письмовій формі, і лише для цілей, пов'язаних з встановленням придатності до проходження військової служби.

Отже, законодавцю варто уніфікувати підстави та викласти вичерпний перелік випадків правомірного розголошення медичної таємниці щодо ВІЛ-статусу особи у ст. 13 Закону, унеможлививши таким чином зловживання у цій сфері.

1. Pro protydiuu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL : Zakon Ukrainy vid 12.12.1991 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>

2. Kryminal'niy kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 roku (redakciya vid 30.06.2022 roku). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n900>.

3. Pro funktsionuvannia informatsiinoi systemy «Monitorynh sotsialno znachushchykh khvorob» : Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 25.07.2022 roku № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1031-22>

4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovo-likarsku ekspertyzu v Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy 14.08.2008 roku № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08>

5. Poiasniuvalna zapyska do Proektu Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro protydiuu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL» shchodo zastosuvannia suchasnykh pidkhodiv do profilaktyky, testuvannia i likuvannia VIL-infektsii vidpovidno do kerivnykh dokumentiv VOOZ. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73301

6. Rishennia u spravi «M.K. proty Ukrainy» vid 15.09 2022 roku. (Zaiava № 24867/13). Yevropeyskyi sud z prav liudyny. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223358>

7. Rishennia u spravi Z proty Finliandii (Zaiava № 22009/93. 1997. ECHR 10). Yevropeyskyi sud z prav liudyny. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145423>

8. Analitychnyi zbirnyk sudovoi praktyky u sferi VIL/SNIDu ta tuberkulozu v Ukraini: praktychnyi posibnyk dlia suddiv / Prohrama rozvytku OON v Ukraini. I.Ia .Seniuta. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/compendium-case-law-related-hiv/aids-and-tuberculosis-ukraine-practitional-guide-judges>

9. Tereshko Kh. Pravomirne rozgholoshennia medychnoi taiemnytsi: deiaki aspekty. *Pravo Ukrainy*. 2020. № 3. S. 97–108.

10. Slipchenko T., Banakh S. Zakonodavchi vymohy do okhorony likarskoi taiemnytsi. *Naukovi zakhody Yurydychnoho fakultetu Zakhidnoukrajinskoho natsionalnogo universytetu*. 2020. S. 87–93.

11. Stefanchuk R. Do pytannia pravovoi rehlamentatsii, zdiisnennia ta zakhystu prav patsiientiv v Ukraini. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*. 2004. № 3 (11). S. 39–44.

12. V Ukraini zareiestrovano 158 803 vypadky VIL-infektsii, z nykh 9 769 – u 2023 rotsi. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-zareestrovano-158-803-vipadki-vil-infekcii-z-nih-9-769-%e2%80%93-u-2023-roci>

Katynska L. R.

*Physical Doctor, senior lecturer of the Department of Medical Law
Faculty of Postgraduate Education, **Danylo Halytsky Lviv National
Medical University***

<https://orcid.org/0000-0001-5849-462X>

lesya.katynska@gmail.com

Legal Basis for Protection of Medical Confidentiality about HIV-status of Person

The article examines the legal mechanism for protecting the medical confidentiality of individuals living with HIV. An analysis of national legislation in this context reveals the peculiarities of the legal regime governing the medical confidentiality of this category of individuals, including the confidentiality of testing and its results, registration and accounting of people living with HIV, as well as ensuring confidentiality in the provision of medical assistance related to HIV. The article explores legislatively established grounds for disclosing HIV diagnosis, emphasizing inconsistencies between the provisions of the «On Counteraction to the Spread of Diseases caused by the Human Immunodeficiency Virus (HIV) and Legal and Social Protection of People Living with HIV» and the provisions of subordinate normative legal acts. Special attention is given to the analysis of discrepancies between the provisions of this law and the disclosure of HIV diagnosis by military medical commissions. In light of the resolution of the case «M.K. v. Ukraine» by the European Court of Human Rights, inconsistencies between a subordinate act and a higher legal act regarding the disclosure of information about individuals with HIV are noted. The article also includes specific proposals for improving legislation in this area, taking into account the aforementioned discrepancies and recommendations of the European Court of Human Rights.

Key words: medical confidentiality about HIV-status of person, individuals living with HIV, disclosure and revelation of information about HIV status.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2023

Прийнята до друку 22.12.2023